

14.01.2021

Dnro TAS/573 /2021

Oikeusministeriö
lausuntopalvelu.fi

Viite: Lausuntopyyntö avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta koskevasta arviomuistiosta

Avioliittoon pakottamisen rangaistavuus

Oikeusministeriössä on laadittu arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta. Muistio perustuu pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmakirjaukseen, jonka mukaan pakkoavioliittojen kriminalisointia selvitetään. Kirjaus liittyy turvallisen oikeusvaltion kehittämiseen ja rikosuhrien aseman parantamiseen.

Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluu aloittein, neuvoin ja ohjein edistää tasa-arvolain (609/1986) toteutumista sekä seurata tasa-arvon toteutumista yhteiskunnan eri aloilla. Osana tätä seuranta- ja edistämistehtävää valtuutettu seuraa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Kansainväliset velvoitteet edellyttävät pakkoavioliittojen tunnistamista sukupuolistuneen väkivallan muotona

Kuten arviomuistiossakin todetaan, oikeus avioitua valitsemansa kumppanin kanssa on ihmisoikeutena turvattu joko itsenäisenä oikeutena tai osana yksityiselämän suojaa. Suomen perustuslaissa (731/1999) ja monissa kansainvälisissä oikeudellisissa instrumenteissa avioliiton solmimiseen yhdistetään osapuolten suostumusta ja alaikäraja koskevia edellytyksiä.

Pakkoavioliitto on ihmisoikeusloukkaus. Henkilön itsemääräämisoikeuteen puututaan, ja puolisona hän voi joutua luopumaan perustavanlaatuisista oikeuksistaan ja vapauksistaan, mukaan lukien seksuaalinen koskemattomuus.

Pakkoavioliitot eivät ole sukupuolineutraali ilmiö. Kansainvälisessä oikeudessa pakkoavioliitot on määritelty naisiin kohdistuvan, sukupuoleen perustuvan väkivallan muodoksi. Sekä YK:n yleissopimus kaikkinaisten naisten syrjinnän poistamiseksi (CEDAW-sopimus) että Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvaa väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja

torjumisesta (Istanbulin sopimus) edellyttävät, että Suomi tunnistaa, torjuu ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, pakkoavioliitot mukaan lukien.

Pakkoavioliitto mainitaan CEDAW-komitean väkivaltaa koskevissa yleissuosituksissa no. 19 ja 35. CEDAW-komitean mukaan sopimusvaltioiden tulee huolehtia eri väkivallan muotojen kriminalisoinnista ja siitä, etteivät säännökset mahdollista joidenkin väkivallan muotojen, kuten lapsi- ja pakkoavioliittojen sallimista.

Kuten arviomuistiossakin todetaan, Istanbulin sopimus sisältää nimenomaisen sopimusvaltioita koskevan velvoitteen 37 artiklassa säätää tahallinen pakottaminen avioliittoon rangaistavaksi. Pakottaminen koskee niin aikuisia kuin lapsia.

Arviomuistiossa todetaan, että avioliittoon pakotettava henkilö voi olla nainen tai mies. Pakkoavioliitossa olevien henkilöiden määrän on globaalisti arvioitu olevan yli 15 miljoonaa ja ilmiön painottuvan Afrikan, Aasian ja Tyynenmeren valtioiden alueille. Arviolta reilu kolmannes pakkoavioliittoon joutuneista on ollut alaikäisiä avioliiton solmimisen hetkellä.

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että muistiossa pakkoavioliittoja ei tunnisteta ja käsitellä sukupuolittuneena ilmiönä. Nykytilan netta ja sääntelyvaihtoehtojen vaikutuksia ei arvioida sukupuolinäkökulmasta eikä asiaa käsitellä sukupuolten tasa-arvoon liittyvänä kysymyksenä. Kuitenkin esimerkiksi Unicef on arvioinut lapsiavioliittojen osalta, että vain noin kuudesosa avioliiton solmivista lapsista on poikia.

Avioliittoon pakottaminen huomioitava nimenomaisesti rikoslaissa

Muistiossa todetaan, että avioliittoon pakottamisen yleisyydestä Suomessa ei ole saatavilla tarkkaa tietoa ja aihetta on tutkittu Suomessa varsin vähän. Tapaus- ja tilastotiedon puutteeseen vedoten muistiossa todetaan, ettei ilmiön voida osoittaa muuttuneen tai lisääntyneen merkittävästi viime vuosina kansallisesti. Tämän takia rikoslain (RL, 39/1889) muuttamista ei pidetä perusteltuna. Lisäksi rikoslain säännösten yleisluonteisuudesta halutaan pitää kiinni ja välttää symbolista ja kasuistista sääntelyä.

Sekä Istanbulin sopimuksen ratifiointityöryhmän muistiossa että nyt oikeusministeriön arviomuistiossa on todettu, että avioliittoon pakottamiseen voidaan soveltaa nykyisiä, voimassa olevan rikoslain säännöksiä. Arviomuistiossa todetaan, että sovellettavaksi voivat tulla erityisesti ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa ja pakottamista koskevat säännökset (RL 25:3, 25:3 a, 25:8). Muistion johtopäätöksenä todetaan, että mainitut rikoslain säännökset ovat lähtökohtaisesti riittävän kattavat eikä niitä ole tarpeen muuttaa tai täsmentää.

Arviomuistiossa käsitellään kuitenkin käytännössä neljää vaihtoehtoista tapaa huomioida rikoslaissa avioliittoon pakottaminen:

1. soveltaa voimassa olevia rikoslain säännöksiä mitään muuttamatta tai täsmentämättä;
2. täsmentää rikoslain ihmiskauppaa koskevaa säännöstä (RL 25:3) siten, että säännökseen lisätään teon tarkoituksiksi avioliittoon pakottaminen;
3. säätää avioliittoon pakottamisesta erikseen rangaistavaksi rikoslain pakottamista koskevassa säännöksessä;
4. säätää uusi erillinen rangaistussäännös rikoslakiin.

Tasa-arvovaltuutettu ei kannata nykytilaan tyytymistä. Avioliittoon pakottamisen rangaistavuus tulisi ilmetä nimenomaisesti rikoslaissa. Vaikka pakottamisen kohteeksi joutuneiden ihmisten määrän arvioitaisiin olevan Suomessa pieni, on erityissääntelyn tarvetta punnittava sitä perusteellisemmin, mitä vakavammasta loukkauksesta on kyse. Tilannetta tulisi arvioida myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta ja tehdä mahdolliset sukupuolenmukaiset erot näkyviksi.

Valtuutettu haluaa muistuttaa, että Istanbulin sopimuksen ratifiointiin yhteydessä ei ollut yksimielisyyttä kansallisen lainsäädännön muutostarpeista. Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa seuraava asiantuntijaryhmä GREVIO on sittemmin arvioinut Suomen tilannetta vuoden 2019 raportissaan. GREVIO on esittänyt Suomelle erityisen pakkoavioliittoa koskevan rikostunnusmerkistön säätämistä. GREVIO kiinnitti huomiota siihen, miten ja missä tilanteissa nykyisiä ihmiskauppaa ja pakottamista koskevia säännöksiä sovelletaan. GREVION raportissa ihmiskaupparikosten tunnusmerkistöjen soveltamista avioliittoon pakottamiseen pidetään ongelmallisena, koska ihmiskauppatteot eivät kata kaikkia avioliittoon pakottamisen muotoja. Tämä johtuu GREVION mukaan osaltaan siitä, että ihmiskaupparikoksissa on kyse sellaista tekotavoista, joissa esimerkiksi henkilön pakottaminen, luovuttaminen, kuljettaminen, siirtäminen, vastaanottaminen ja majoituksen hankkiminen tapahtuvat seksuaalisen hyväksikäytön ja parituksen tarkoituksessa.

Myös arviomuistiossa todetaan, että GREVION voidaan katsoa kannattavan avioliittoon pakottamisen kriminalisointia erillisellä säännöksellä. Lisäksi YK:n ihmisoikeuskomitea on suositellut keväällä 2021, että Suomen tulisi osana naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia nimenomaisesti kriminalisoida pakkoavioliitto.

Sukupuolten tasa-arvon kannalta ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet huomioon ottaen pakkoavioliitto tulisi huomioida rikoslain säännöksissä nimenomaisesti. Tasa-arvovaltuutettu esittää, että valmistelua jatkettaisiin painottaen loukkauksen vakavuutta ja muutoksen merkitystä sukupuolten

tasa-arvolle. Avioliittoon pakottamisen nimenomainen mainitseminen rikoslaissa merkitsisi valtuutetun näkemyksen mukaan naisiin ja tyttöihin tyypillisesti kohdistuvan ihmisoikeusloukkauksen ottamista vakavasti kansallisessa lainsäädännössä.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Tiedoksi

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.